

Miért akarta Ady megkarmolni az agg rozmárok arcát?

Felmérésünk azt volna hivatott tisztázni: mennyire ismerik a fiatalok Ady Endrét, kik ismerik, mennyire szeretik, mennyire hat, mi hat belőle és miért. Elképzelhető, hogy készül olyan ankét is, amely a mienk eredményeinek ellenkezőjét bizonyítja majd. Hiszen az Ady-kérdés, s különösen az Ady-kultusz, mindenki számára mást jelent. Bizonyítsuk ezt három idézettel:

1. Babits Mihály: „Minden politikai zsvajjon keresztül az ő nevének folyton és hangosan kellene kihallatszania. Ehelyett különös némaságba süllyedt Ady neve. A támadások elhallgatnak, de hallgat a hű lelkesedés is.“ (1920)

2. Kosztolányi Dezső: „Közvetlenül a háború utáni korszakban [...] egymás után tűntek fel Ady bibliamagyarázói. [...] A szemtanúk és életrajzírók könyvei előntéssel fenyegették könyvtárszobánkat. [...] Dél előtt Ady-matinék voltak, délután Ady-délutánok, este Ady-esték.“ (1929)

3. Németh László: „Adyt egyre ritkábban emlegetik, s akik emlegetik, egyre kevésbé ismerik. [...] Olykor rendeznek még egy-két Ady-estélyt, de műsor, szereplők, tolmácsolás alig öregbítik Ady dicsőségét.“ (1934)

Egy költő az őt követő és a korához képest egyre távolodó, későbbi korokban élő generációkra — nyilván — mindig másként hat. A hatásváltozás oka nemcsak a költő korának atmoszférájától való eltávolodásban — tehát ennek külső szemlélésében — keresendő, hanem természetesen a távolodás függvénye szerint egyre változó és egyértelműsödő hivatalos irodalomtörténeti álláspont befolyásának erejében is, amelytől — nemcsak az átlagolvasónak — rendkívül nehéz függetlenül. A verseknek egy bizonyos olvasói rétegre való hatását szubjektív és külső tényezők egyaránt nagymértékben befolyásolják — például az olvasói szubjektum életkora is. A mai huszonevesek generációja például tizennégytől tizenhat éves koráig olvassa megszállottan Adyt. Utána legtöbbször József Attila verseivel kerül meghitt kapcsolatba. Ekkor — szinte olyan élesen sarkítva, mint a Petőfi—Arany párhuzam esetében — feltevédik a kérdés: Adyt vagy József Attilát szereted-e jobban?; melyiket tartod nagyobb költőnek? Úgy tűnik, hogy — bár nagyon sokan már a megfogalmazás pillanatában sejtik, és a kérdés elméleti vonatkozásainak végiggondolása után rájönnek, hogy már maga a kérdésfeltevés hibás — mégis az említett generációt meghatározott életkorban intenzíven foglalkoztatja ez a kérdés. Ugyanis a választás állásfoglalást tükröz; konkrétan: az Ady mellett, József Attila rovására kitarotk sokkal aktívabban, cselekvésre-készebben érdeklődnek a nemzeti problematika iránt. Következésképpen a tizennégy-tizenhat éves korban megkonstruált Ady-kép a József Attilával való mérelegre helyezés időszakában módosul, és ezzel egyidőben szegényedik is: az, aki ebben a periódusban Ady-kötetet vesz a kezébe — elsősorban (ha nem kizárólagosan) a sajátos nemzeti problematikát tartalmazó verseket keresi meg. Tapasztalat szerint a szóban forgó generáció körében (főleg diákokról van szó) még vannak szenvedélyes Ady-olvasók, de ezek ösztinte és lázas izgalommal már csak a fent említett verseket olvassák. Következtetés: a tárgyalt generáció, verset olvasván, politikumra éhes elsősorban, s nagyon kevesen esnek ámulatba attól, ahogyan a nyelv hívja fel önmagára a figyelmet. A kamaszkori megszállott Ady-olvasásnak, majd a József Attilával való összehasonlításnak egy másik — az előbbihez szervesen kapcsolódó — következménye, hogy a tárgyalt generációnak a verskultúrája, az előzőekben körvonalazott verseszmény miatt, rendkívül egyszerű...

Az ankét eredményei

Vizsgált csoportunk életkori megoszlása a következő. 53 megkérdezett közül: Húsz év alatti 7,5%, húsz és huszonöt év közötti 54,6%; huszonöt és harminc év közötti 28,3, harminc és harmincöt év közötti 9,4%, a többiek huszonevesek. Csoportunk tagjainak 58,4%-a kolozsvári, 15%-uk Hargita és Kovászna megyéből származik. Vásárhelyről, Brassóból, Váradról jött egyenként 5,6%, más megyékből

7,50%. Szakmai hovatartozásuk szerint: 30,10% egyetemi hallgató, 25,60% munkás, 7% mérnök, 13,20% tanár, 9% középiskolás tanuló, 150%-uk más foglalkozású.

Következtetéseink helyességét — úgy véljük — nem befolyásolja a kolozsváriak túlsúlya. Felmérésünk Kolozsváron készült, s nem is szándékunk eredményeit területileg általánosítani, a teljességre vonatkoztatni. Ez: esettanulmány. Ezért a kérdőívünk kérdéseire adott válaszok eredményei, illetve a válaszadók életkor szerinti, szakmai és vidékek szerinti megoszlása közötti korrelációk kiszámítását mellőzzük. A mutatók közötti jelentős összefüggések minőségi oldalára azonban alkalomszerűen felhívjuk a figyelmet.

Kérdőívünk a következő kérdéseket tartalmazza:

1. Sorold fel három e szászadi kedvenc magyar költőt.
2. Olvasod-e Adyt vagy nem?
3. Adyt a) a szülők
b) iskola
c) barátok
d) előadások
e) magad útján ismerted-e meg?
4. Hány Ady-verset ismersz?
5. Idézd a címüket vagy egy sort belőlük!
6. Melyik versből van ez az idézet?
„Sírjáig eljut, lázítva, bárhova,
gőgös grófi szó s piszkos szolgálének.“
a) A grófi szérún
b) Proletár fiú verse
c) A Tűz márciusa
d) Csák Máté földjén
e) Küldöm a frigy-ládát
7. Melyik versből van ez az idézet?
„hosszú Csend és máglyára lép,
villámló trónjára Dózsa.
Koronája ég; tüzes vas.
Füstől az egész magyar róna.
De lehet, hogy holnap virradóra
felkelnek az új milliók.“
a) Ady Endre:
Dózsa György unokája
b) Ady Endre:
A magyar Ugaron
c) Sinka István:
Pusztaszer megszállása
d) Petőfi Sándor:
Föltámadott a tenger*

Általában Ady ismeretét és ennek minőségét kívántuk vizsgálni. Az első kérdés megvilágítja, hogy a megkérdezettek az önmaguk műveltségéről kialakított képében milyen helyet foglal el Ady. Az 53 alany közül 24-en József Attilát, 23-an Adyt, 15-en Nagy Lászlót, 10-en Weörest, 9-en Radnótit választották.

A második kérdésre adott válaszokból kitűnik, hogy olvasói tudatunkban mennyire intenzív Ady jelenléte: 23-an olvassák, 27-en nem. Hárman bizonytalan választ adtak.

A harmadik kérdésre adott válaszuk szerint öten a szülők révén, huszonhatan az iskolában, hatan barátok hatására, öten előadások alkalmával, kilencen pedig egyénileg ismerkedtek meg Ady költészetével.

Ezekből az adatokból kiderül az iskola fokozott felelőssége. Egyelőre még ne is részletezzük, hogy ez a szerep Ady népszerűsítésében vagy elidegenítésében nyilvánul-e meg. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az iskolában nyert információk meghatározó módon hozzásegítenek egy mindig változó, véglegesszerű Ady-kép kialakulásához. Az iskola eme fokozott felelőssége olyan oktatási rendszer létrehozását igényli, amely az anyanyelvi-irodalmi tájékozódást minden iskolatípus számára lehetővé teszi.

Tovább árnyalhatjuk a képet: arra a kérdésre, hogy hány Ady-verset ismernek, négyen azt válaszolták, hogy egyet sem. Verstudatukban maximum három Ady-vers él — derült ki hat válaszból; a következő csoport (huszonnégyen) három-tíz, tizenkilencen pedig tiznél több Ady-verset ismernek. (Az összkép kedvezőbb a valóságosnál, de emlékeztetünk arra, hogy csoportunk jelentős hányada egyetemi hallgató, és mindegyikük érettségizett.)

A megnevezett versek gyakorisági rangsora a következő:

1. Dózsa György unokája
2. A grófi szérún
3. Csák Máté földjén
4. Magyar jakobinus dala
5. Párisban járt az Ősz

Ezt főlegesen magyarázni: a listát, nyilvánvaló módon, az iskola tankönyvslágerei vezetik, s itt szabad teret nyújthatnánk az iskola kárhóztatásának, ha ugyan nem azt sütjük ki, hogy az alanyok legtöbbször iskola nélkül még ezt a 4-5 Ady-slágert

* E kérdőívet — mely számunkra szociológiai eszköz volt — itt azért közöljük, hogy az olvasó vele önmaga Ady-ismeretét is ellenőrizhesse.

sem ismerné. Továbbmenően azt is elmondhatnánk, hogy a nemzetiségi kultúra e viszonylag aktív csoportjának Ady-képe egyoldalú, és üvegszerűen merev. Következésképp szükséges felülvizsgálni azokat az esztétikai és irodalomkritikai normákat, amelyek az ilyen minőségű Ady-befogadást meghatározzák. Mi sem bizonyítja jobban ennek az Ady-képnek a merevségét és homályosságát, mint az a tény, hogy a megkérdészetek közül tizenhatan állították: ismerik *A grófi szerűn* című verset, azonban néhány Sinka-sor olvastán az előbbieket közül többen úgy vélték tudni, hogy az idézet *A grófi szerűn* című versből való. Ugyanez a helyzet a *Csák Máté földjén* című verssel: tizenötön helyezték a legismertebb Ady-versek sorába, s ezek közül négyen állították, hogy az idézett Sinka-sor ebből a versből származik. Hasonlóképp, a 6-os számú (kontroll) kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy *A Tűz márciusából* vett idézetet sokan azok közül is a másik négy versből valónak gondolták, akik ezeket ismert versként jelölték meg. A helyes válaszra tízen tapintottak rá, de közülük is többen csak véletlenszerűen, amint ez a többi kérdésre adott válasszal való összevetésből kitűnik.

Úgy véljük, ez az egyoldalú, merev kép egyik fő oka annak, hogy Ady egyáltalán nem olyan népszerű *valójában*, mint ahogyan ez az első kérdésekre adott válaszokból kiderül. Annak érdekében, hogy Ady visszanyerje azt a hatékonyságot, amellyel a század első felében rendelkezett, olyan változtatásokra volna szükség, amelyek — a szubjektívizmus kockázatát vállalva — bizonyos nem hagyományos szempontok szerint készülének, és pontosan azoknak az erkölcsi, esztétikai, nyelvhasználatbeli, cselekvési értékeknek az alapján, amelyeket a költészet, a nyelv és a társadalom változása azóta kitüntetett. Az utóbbi években nálunk megjelent Ady-versválogatások többnyire csak mintegy kiegészítik és folytatják az iskolai tananyag megcsontosodott Ady-portréját. Az iskolai Ady: a magyar ugar költője, a Dózsa Györgyök, Esze Tamások egyenesági leszármazottja, az éhező parasztság szószólója, a forradalom viharadara.

Nem mintha mindezt (árnyaltabban!) nem tartalmazná Ady költészete. De nem redukálható csupán erre. Amellett, hogy ez a kép leszűkíti Adyt, és csak mint társadalmilag tisztán látó költőt hajlandó tudomásul venni, ugyanakkor előfeltétele annak a szillogizmusnak is, miszerint Ady azért nagy költő, mert társadalmilag tisztán látó elme. Következésképpen végiggondolva eme logikai alakzatot, nyilvánvaló, hogy a világirodalom legnagyobb költői Marx és Engels volnának.

A legkedveltebb Ady-versek kiválogatásában megnyilvánuló egyéni preferenciák egyértelműen Ady politikai és metafizikus verseire irányulnak, e második az elméleti gondolkodás utóbbi években tapasztalható térhódításával is kapcsolatos. Nem arról van szó, hogy az eddigi, politikailag tisztánlátó költő képét vetnök el, hanem arról, hogy Ady mai olvasójának igénye: e politikum szellemtörténeti, a költői életműben végigvonuló fejlődésének az ismerete. Nem a tisztán látó Ady képét kell elvetnünk, hanem ki kell bővítenünk a tisztánlátásig vezető úttal, mivel az olvasó nem csupán Ady politikai tantételeire kíváncsi, hanem ezek választásának okaira és módjára is.

Ady, mint ezt legszébben Németh László magyarázta el, annyira önálló, elszigetelt jelensége a magyar irodalomnak, hogy a helyes kifejezés nem is az, miszerint Ady saját nyelvet teremtett magának, hanem: külön, magáraszabott kultúrája van. Ady abban a törekvésében, hogy megtalálja az ehhez az autonóm, egyszemélyes kultúrához adekvát nyelvet, olyan beszédet teremtett, amely kísérleti jellegéből következően nem mindenütt egynemű, azonos értékű. Ezzel magyarázható az annyiszor Ady szemére vetett sok mororosság, szecessziós mesterkélttség, erőltetett elvontság. Mindamellett Ady nagyon sok esetben váratlanul modern, József Attila, sőt Pilinszky utáni hangon beszél (például *A nagy Cethalhoz* című versében). Erre a történelem és a líra későbbi fejleményei fényében is aktuális mozzanatra kellene összpontosítania a figyelmét az Ady-kommentárnak iskolában, pódiumon, sajtóban egyaránt.

Mert a mai versolvasó azt, amit Ady így fogalmaz: „Vad szirttetőn mi ketten / Állunk árván, meredten, / Állunk összetapadtan, / Nincs jajunk, könnyünk, szavunk“ (*Vad szirttetőn állunk*) — azt inkább Nagy Lászlónál olvassa el így: „s mi felszalagozva és megkoszorúzva a dörgő időben / arccal a tengernek itt feszülünk öntve szoborrá.“ (*Menyegző*)

Ezzel szemben az a sor, hogy „Megkarmolom az agg rozmárok arcát“, vagy „Nincs szebb az Ősz kiszimatánál“ — ma sem mondható másképpen.

Az ankétot Andrásfi Katalin, Balla Zsófia, Egyed Péter és Szöcs Géza készítette.